Nemesis. Skådespel i fyra akter

Bokutgåva

Wilhelmssons boktryckeri, Stockholm 1903.
FÖRSTA AKTEN
VRÄKNINGEN.
PERSONERNA:
GUSTAFSON, sågverksarbetare.
JOHANNA, hans hustru.
HEMMING, LISA, HANNA och JULIA deras barn
jemte lillan i vaggan.
RISBERG, sågverksarbetare.
ANNA, hans hustru.
LANS, sågverksarbetare och soldat.
LINDEBERG, fripastor.
LUND, bokhållare.
LÄNSMAN.
FÖRSTA MEDHJÄLPAREN.
ANDRA MEDHJÄLPAREN.
TOK-HANS.
Scenen.
Ett stort rum med två fönster; tarfligt men snyggt möbleradt;
dörr i fonden; möbler: en säng, en soffa, bord, stolar, skänk,
vid soffan en vagga. Å soffan sitter Johanna (då ridån går upp); hon
lutar sig öfver två små flickor, den ena 8 och den andra 5 år gamla,
borta vid fönstret står Hemming, 14 år, och ser nedslagen ut;
en flicka 12 år står vid spisen. Anna går och ordnar i rummet.
ANNA
(tyst till Hemming).
Hemming, gå bort till Grens du med dina systrar!
Din mor blir bara sämre utaf att se er här i det
elände som förestår. Jag har talat med Grens och
de ha lofvat att barnen ska få stanna där.
HEMMING
(går bort till soffan, tager sina systrar i handen).
Moster Anna säger att vi ska gå till Grens; där
få ni leka. (Tager sin mor om halsen och snyftar). Mor, var
inte ledsen! Du blir bara mera sjuk då. (Modern stryker
Hemming med handen öfver pannan, söker se glad ut): Barn, jag
är inte ledsen, ... hvad skall det bli af eder. (Gråter).
ANNA.
Johanna, nu ska du gå i säng! Du får inte vara
uppe – du tar döden på dig om du inte passar bättre
på dig, och du ska väl tänka på barnen, vet jag.
(Hjälper Johanna i säng. Johanna lägger sig med kläderna på, endast

kjolen och skorna tager hon af sig.
JOHANNA
(snyftar).
Tack Anna, för du är så snäll mot oss! Men
herre gud, hvad skall det bli af oss, ingen bostad och
i denna vinter. O de stackars barnen!
ANNA.
Var inte ledsen Johanna! Jag har ju sagt dig
att jag ställt om att du med de två minsta barnen får
vara hos Grens till Gustafsson hinner skaffa rum.
Grens är ju gammalt folk och där får du vara i ro,
hvilken du just nu så väl behöfver. Hemming och
Hanna får vara hos oss, och Gustafson ska du inte
vara ledsen för; honom ska jag nog öfvertala att
också stanna hos oss. Herre gud, det är väl inte så
farligt när man bara hjälps åt. – Ja, jag är så glad
för att vi ha vår lilla stuga, tack vare den så kan det
odjuret till patron inte köra oss ut som hundar nu i
vintern, (paus), (hetsigt), men jag vill ändå först se om
patron verkligen är så hjärtlös att han vågar vräka
ut er. Gör han det, som det nu är ställt här, vräker
dig med ditt nyfödda barn – (med gnistrande ögon och
vibrerande röst) ja, då är han ingen menniska, då har han
inte något hjärta.
JOHANNA
(med matt och sorgsens röst).
Hjärta, nej Anna, Mörkman har inte något hjärta
när han sätter till. Den menniska som vågar trotsa
honom, den krossar han utan förbarmande.
ANNA
Ja vi få väl snart se. Vore han nu här så skulle
jag klösa ögonen ur skallen på kräket. Jag kan då
rakt inte förstå att folket här låter det odjuret lefva.
JOHANNA.
Anna, tala inte så!
HEMMING
(kommer hastigt inrusande).
Mor, nu håller di på att bära ut Bloms saker; när di
ä' färdiga där kommer di hit (går fram till sängen lutar sig
öfver modern och säger med tårkväfd röst) mor du får inte bli
rädd, eller ledsen mor, och gråta, för då kan du bli
mera sjuk och då ... (gråter).
JOHANNA
(i det hon stryker honom öfver pannan och trycker honom till sig).
Var inte ledsen Hemming. (Söker le). Jag är inte
rädd och blir visst inte ledsen. Mor Risberg har varit
så snäll och skaffat oss alla tak öfver hufvudet tills
far kan hinna med att skaffa oss något.

PASTOR LINDEBERG
(kommer in).
Guds nåd och frid! Hur är det med er här?
(Ser sig om). Hvar ha vi Gustafsson?
ANNA.
Han gick ut i morgse för att se om han kunde
skaffa dem någon stans att flytta in, nu när patron
hotat med vräkning – men jag hoppas att patron
betänker sig – så som det är ställt här nu –
LINDEBERG.
Tala inte illa om patron; han vill sina arbetare
väl om de bara förstode sitt eget bästa, – jag kom för
att tala med Gustafsson. Jag vill ha full visshet om
han med berådt mod kan ha hjärta till att ruinera
sin familj och leda både sig och dem till undergång.
ANNA
(afbrytande).
Ruinera sin familj ... vet ni hvad ni säger?
Ingen kan väl vara mera mån om sin familj än Gustaf-
son är, det tycker jag ni borde veta.
LINDEBERG.
Ja det är sant, med det var förr i tiden. Nu sedan
han öfvergifvit Herren och hans vägar så glömmer han
sin pligt att i första rummet uppfylla sina skyldigheter
mot dem som Gud gifvit honom att arbeta för ...
ANNA
(afbrytande).
Det är lögn.
LINDEBERG.
(fortsätter).
Men mor Gustafsson, ni har väl ändå så stort
inflytande på er man och make att ni om inte för annat
så för barnens skull, kan förmå honom att lämna detta
usla sällskap som han sällat sig till. Han behöfver
ju bara gå ur fackföreningen – detta verk, igångsatt
af gudlösa, med all gudomlig och mensklig ordning
missnöjda, laglösa menniskor – och eder sorg och
bedröfvelse är till ända. Kan ni inte få honom att
gå ut ur föreningen?
JOHANNA
(matt och bittert).
Ur föreningen! Det får jag honom aldrig till.
(Efter en suck). Och inte vet jag om jag skulle vilja råda
honom till det heller. Det vore ju att förråda ...
LINDEBERG.
Jaså, det vill ni inte? (Salvelsefullt): Ja, jag vet att
ni, mor Gustafsson, också i senare tiden förhärdat
ert hjerta och vändt er från Herren. I bönehuset ser

man er numera aldrig – (ser ut genom fönstret). – Men Herren låter inte gäcka sig; nu kommer han som hämnare, det är Guds hand som nu träffar eder. Ännu kan dock straffet afvändas om mitt råd följes. Jag kom i en god mening, det vet Herren Gud, jag kom för att varna eder och jag kom med hopp om att kunna återföra några vilsegångna själar.

ANNA

(afbrytande och spydigt).

Och göra Gustafsson till en dålig karl, till en som skulle öfverge sina kamrater, till en som alla skulle spotta åt och förakta. Lyckades ni i detta så vore enigheten bland folket här förbi, det vet ni Lindeberg och det vet patron också, .. när *ni* vet det. (ifrigt): Men ni kommer inte att lyckas, ty Gustafsson är en karl ska jag säga, och ...

Dörren öppnas och länsman, åtföjd af två medhjälpare inträder.

LINDEBERG

(med triumferande blickar och salfvelsefullt).

Farväl härinne, Guds frid, Herren vare er nådig!

(Går).

LÄNSMAN

(med tjock knölpåk i handen, går fram i rummet mot sängen).

Ja, nu är jag här på tjenstens vägnar för att verkställa konungens befallningshafvandes laga kraft-vunna dom. (Vänd till Johanna), (kort paus.) Hvar är mannen? Kan ni inte stå upp ännu, det är ju tio dagar sen ni fick barnet. (Ironiskt): Min egen hustru har vid sådana tillfällen aldrig råd att ligga längre än åtta dagar. Sågverksarbetarnes *fruar* måste vara mera ömtåliga dom – så ser det ut åtminstone.

ANNA

(afbrytande).

Råd att ligga! Sådant här kommer väl inte an på *råd!* Det här är något annat, det är inte *råhet,* det, som länsmans ord ä'. Man ska väl ha något till hjärta i kroppen, fast man talar om fattiga stackare.

LÄNSMAN

(fixerande Anna).

Hvem är ni? tänker ni hindra mig i min tjänste-utöfning? Akta er ni, det kommer i så fall att stå er dyrt.

ANNA

(med en sirlig nigning).

Hindra er, visst inte. Hvem jag är, jag är en gammal bekant i huset och är här hos den sjuka stackarn för att *hjälpa* henne när andra ska *stjälpa,*

– och *den* väntjänsten kan väl inte komma att stå
mig så dyrt, – (afsides) men vore jag man, så, vid gud,
(med knuten hand) då kanske det blef mig dyrt ... (går
bort och hjälper Johanna upp samt leder henne bort till soffan där
hon placerar henne i liggande ställning). Johanna, nu gäller det
att vara tålamodig och stark.

JOHANNA.

Tack Anna. O hvad jag är glad att jag har dig
till hjälp och tröst.

LÄNSMAN

(spydigt).

Se, det går ju fint, bara det finns god vilja så ...
(till medhjälparne): Lyft nu ut sakerna (pekar på soffan med
Johanna). Frun där med soffan ta vi sist. (medhjälparne
göra sig redo att bära ut sakerna).

(Dörren öppnas. Gustafsson, Lans och Risberg komma in).

GUSTAFSON

(till länsman).

Ja så, nu skall det gå löst. (Vänd till Risberg och Lans).
Se, detta är lönen för 18 års arbete! I sju graders
köld och fotsdjup snö skola min hustru och barn
kastas ut. (Går bort till hustrun, trycker hennes hand): Allt har
gått bra. Ja har rum till oss hos nämdeman Petterson.
Om en timme kommer häst med släde och hämtar
dig och barnen. Vårt bohag har Lans skaffat fordon
till, han sörjer för att det kommer dit. Var nu inte
ledsen gumman min, utan var glad åt den tur jag
ändå haft.

JOHANNA.

Så snällt af nämdeman Pettersson, jag har varit
så ledsen för de stackars barnen.

GUSTAFSSON

(går bort till länsman).

Om en timma kommer skjuts och hämtar min
sjuka hustru med barnen; jag tänker länsman är väl
så hygglig och uppskjuter afhysningen tills den timman
är inne.

LÄNSMAN.

Sådant där skulle ni ha tänkt på förut, det har
ju inte fattats tid för er. Jag har ju uppskjutet den
laga kraftvunna domen redan en gång för det er
hustru skulle få en liten. Det här kan inte få fortfara.

RISBERG.

Att inte vilja vänta en timma, det är så skamligt
att man har svårt för att inte förlora tålamodet.

LANS.

Ja, du har rätt Risberg. Det ser nästan ut som
om de med berådt mod ville få folk att öfverila sig.

Det är väl för att få tillfälle att sedan klämma efter
så mycket värre.
GUSTAFSON
(till Lans).
Lans, förifra dig inte! Med lugnt uppträdande
komma vi deras planer på skam. (Till länsman): Tror inte
länsman jag tänkt på förut att skaffa bostad åt de
mina? Jo men, har jag så, men det har inte, trots allt
spring, lyckats mig förrän nu, då nämdeman Pettersson
visade sig ha mera hjärta och medlidande än patron
Mörkman. Det är inte så godt att i vintertid skaffa
bostad, ska jag säga, åt det 30-tal familjer som utan
nåd och barmhertighet nu på 14 dagar vräkts. Men
nu har jag ändtligen lyckats.
LANS.
Som länsman hör så öppnas på andra håll dörrar
för dem som Mörkmans handtlangare på hans order
stänga.
LÄNSMAN
(bistert).
Jag undanber mig alla oförskämdheter! Mörkman
har inga order gifvit mig. Det är konungens
befallningshafvandes genom lag kraftvunna dom, jag
är här att verkställa, märk det! Det går lagligt, fullt
lagligt till väga här.
LANS
(spydigt).
Efter Sveriges *rikes* lag ja! (Skratt från allmänheten som
stå i dörröppningen och titta in).
LÄNSMAN
(barskt mot dörren).
Stäng dörren! (Till Gustafssson i det han ser på klockan):
Ja, då uppskjuter jag väl vräkningen till klockan ett.
Det är en timme och femton minuter, men längre
uppskof gifs inte. Jag kan inte uppehålla den rekvi-
rerade handräckningen här längre, (i det han vänder sig om
att gå, till sina medhjälpare): Klockan 1 infinna ni er här
igen. (De lyfta på hufvudbonaderna och den ene säger ödmjukt):
Ja herr kommissarie, det skall ske. (De gå, jemte länsman).
GUSTAFSON.
Ja är så glad öfver att ha lyckats skaffa tak öfver
hufvudet på oss, mor, så du kan inte tro det. Snart ha
vi skjutsen här, medan vi vänta så skall det smaka godt
att få en bit mat. (Går fram mot matskåpet, men afbrytes af Anna
som säger): Jag skall ordna om det. (Tager fram smör, kött,
ost och bröd).
GUSTAFSON
(till Risberg och Lans, i det han sätter sig).

Kom fram och sätt er och ta en bit med! (till Anna) och du Anna, sätt kaffehurran på. Efter maten skall det smaka bra att få en tår kaffe, det kan vi behöfva allesamman. (Till sin hustru): Var nu inte ledsen gumman min! Visst känns det tungt att få ge sig åstad på detta sätt, bort från ett ställe där man bott i femton år. Vi har ju bott här hela tiden sedan vi gifte oss.

LANS.

Ja, hur många år sedan är det nu?

GUSTAFSON.

Jo, det är 15 år i oktober sedan vi gifte oss. Hemming föddes precis ett år efter, på själfva bröllops-dagen, det var en välkommen present skall jag säga och vi voro eniga om, både gumman och jag, att det var en bröllopspresent som skulle bringa oss lycka.

JOHANNA.

Ja, och lyckliga *ha* vi varit, det är både visst och sannt.

GUSTAFSON.

Ha varit, *äro* skall du säga. Ty vi *äro* lyckliga ännu och det här lilla missödet, ah, det går väl öfver. Skulle man inte ha någon motgång i verlden, ja då blef man bestämdt allt för öfvermodig. Vi ha ju, under alla de år vi varit gifta, inte haft någon motgång värd att tala om, – jemt arbete, om också förtjensten varit dålig; ingen sjukdom har hemsökt oss. Det har visserligen varit »smalhans» många gånger, men tack vare min lilla husliga gumma har det gått ihop. Ser ni, att ha en hustru, snäll och kärleksfull och som äfven förstår konsten att hushålla med litet, det är en välsignelse som inte nog kan uppskattas.

RISBERG.

Ja, det är sannt Gustafson.

LANS.

Du talar så vackert om att vara gift, så en an' kan nästan få lust att också gå åstad och slå sej ihop med en tös.

GUSTAFSSON.

Ja, får du bara, som jag, tur och får fatt i en som är snäll och hushållsaktig (med en öm blick på sin hustru): så kommer du inte att ångra dig.

ANNA.

(med en skälmsk blick på Lans).

Ja tänker att Greta hos Mörkmans skall nog bli både snäll och hushållsaktig. (Går och ordnar med att sätta fram kaffe).

GUSTAFSON

(med en blick åt Lans).

Ah, är det så ställt. Ja då har du säkert inte gjort något dåligt val. Greta är en briljant flicka, vet ni? Jag tycker mycket bättre om henne nu, sen hon lämnade församlingen, hon har blifvit så lefnadsfrisk, öppen och glad, och, hvad skall jag säga – mera *naturlig.*

ANNA

(förargad).

Församlingen, det eländet! Den gör bara folk till döddansare, skenheliga, och hycklare; jag riktigt gläder mig öfver att se så många som den sista tiden gått ut ur fri-församlingen. Barklunds och Svenssons ha nu också gått ut. Sen du, Gustafson, och Johanna gick ut så har ni tagit många med er.

GUSTAFSON

(långsamt).

Gått ut, tagit många med oss. Ser du Anna, jag gick inte ur församlingen, ej heller min hustru, af den orsaken att jag är emot religionen. Jesu lära, så som han förkunnade den, är enligt mitt förstånd den mäst upphöjda. Den förkunnar rättfärdighetens, sanningens och broderskapets heliga evangelium. Det har ofta bekämpats, men aldrig nedgjorts. Jesu lära, jag menar hans *verkliga* lära, är en ljungande protest mot våldet, förtrycket och slafveriet, den är det hopp som bärer upp de förtryckta här nere. Men ser du, Anna, som den nu predikas af det stora flertalet af våra prester, både statskyrkans och fri-församlingarnas, är den förfalskad i grund och botten. Har du nånsin sett någon af våra statskyrkoprester taga den fattiges och förtrycktes parti? Nej, nästan aldrig, ty de våga inte. Och de få som *vågat,* ha blifvit förföljda för det. Och våra fri-församlingsprester – ja de äro nu ännu sämre. Hyckleri och falskhet är sämre än feghet och ärlig fiendskap. Jag har lärt mig något sedan jag började syna saker och ting litet i sömmarna. Pastor Marén har, sedan vi fick vår förening, hela tiden i kyrkan rifvit ned på oss och sagt att föreningar är ett satans verk och att det är syndigt att tillhöra dem. Lindeberg har i bönehuset kvädit samma visa, men han har inte nöjt sig med bönehuset, han har också gått omkring i husen och sökt så split mellan man och hustru. Johanna kan tala om det. (Paus ....) Synd att tillhöra en organisation! Som om det skulle vara syndigt att jämte kamrater söka uppnå mänskligare tillvaro, än den våra patroner ger oss. Det är ju som slafvar man vill ha oss! Vi få icke tillhöra de föreningar vi önska och

icke heller läsa hvilka tidningar vi vilja. Jesus sade, »varen icke menniskornas slafvar».

LANS.

Ja, Jesus sade mycket, som inte håller kurs längre på predikstolarna.

GUSTAFSON.

Jag anser mig bäst vara en Jesu efterföljare när jag håller ihop med mina kamrater och hjälper dem att hålla ihop med hvarandra. Det är ändå vi små som måste hjälpa oss självfva. Som en flodvåg rullar fram öfver hela verlden den rörelse som har till mål slafveriets afskaffande, den fattiges frigörelse. I den rörelsen vilja vi vara med. Ser du, Anna, det är detta jag kommet underfund med och min gumma har kommit till samma öfvertygelse. Vi gick ut ur församlingen då vi kom underfund med att den lära, som där förkunnades vara Jesu lära, inte var den verkliga kristendomen. Ha många sedan följt vårt exempel (ler) ja då ha väl de kommit till samma öfvertygelse som vi, och väl är det.

ANNA.

Ja gud ske lof att folk begynner att bli kloka, det här läsarekolportörs-packet har ju huserat så det är både synd och skam.

LANS.

Har inte Lindeberg försökt omvända dig Anna?

RISBERG

(svarar före Anna).

Jo men, har han så, men där brände han sina kol förgäfves. Hon gjorde visiten kort, tog till kvastskaftet och körde ut predikaren.

LANS

(skrattande).

Det var redigt gjort Anna. Jag ville önska att många hade mod att följa ditt exempel.

ANNA.

Jag tog emot honom med så varma servetter att han fick nog. Vi ha varit fria för honom sedan. De där läsarekolportörerna ha bringat olycka öfver mera än ett hem.

GUSTAFSON

(är nu färdig med att äta, ser på klockan).

Anna, kom nu med kaffet, annars kommer väl länsman och vräker ut oss innan vi druckit det.

(Dörren öppnas och in träder Tok-Hans, tyst, seende sig om).

ANNA.

Hut har han väl i sig.

LANS.

Kan du säga mej hvar den sitter i en länsman?
ANNA
(får syn på Tok-Hans, ler).
Det är kanske besvärligt nog, men kanske Hans
kan säga det?
TOK-HANS.
Hä, inte sitter det utanpå, ... kanske på innersidan
om en ser efter ... men då får en besvära sig med att
sprätta upp dem. Men hut går hem och svinhugg
igen, kom ihåg det. Hä, hä, .. (De skratta).
ANNA.
Hvilket odjur patron ändå är, han måste bestämdt
inte ega så stort hjärta som så här (gör en gest med
händerna). Att vräka folk midt i vintern och låta
lägenheterna stå tomma.
TOK-HANS.
Naturen afskyr tomrum, det ha I väl läst. Men
patron älskar det. Se patron är inte *naturlig* han inte ...
Hä, hä ...
ANNA.
Jag ville nästan önska jag kunde tro på ett
helvete, så jag visste hvart han skulle komma.
GUSTAFSON
(allvarligt).
Anna, du menar det inte, jag känner dig bättre.
LANS.
Men tillstå det är nedrigt. Först lura patronerna
skogen från bönderna, sedan suga de musten ur dem
genom för höga arrenden, så drifva de dem från
gårdarne och sen vräka de deras söner, hvaraf många
som sågverksarbetare tvungits in i slafoket. Om man
i helvetet tände en brasa af alla de norrlands skogar
som dessa patroner roffat åt sig och så lade patronerna
på brasan så ha de genom sina nedriga handlingar
ärligt förtjent det.
TOK-HANS.
Hä, brasan ... den blir nog tänd, lita på det!
Och då vill jag vara med ... och dansa jubeldans
rundt bålet, hä hä hä.
GUSTAFSON
(som rest sig, går bort till fönstret och ser ut).
Att inte släden kommer från nämdemans, han
lofvade att den bestämt skulle vara här senast om en
timme, (till hustrun) men hvar äro barnen. De minsta få
åka med, Hemming och Hanna få gå.
ANNA.
De äro hos Grens, jag tyckte det var bättre de
voro undan medan det pågick, det här. Barnen

behöfva väl inte se på eländet.
GUSTAFSON.
Det var bra du fått dem undan. (Ser ut). Nu
har vi länsman med sina handtlangare här.
LÄNSMAN
(kommer in med de två medhjälparne).
Nå, ha ni inte kommit längre ännu? Jag kan inte
uppskjuta afhysningen längre, (till medhjälparne) tag och
bär ut sakerna! (De börja att bära ut).
GUSTAFSON
(ser ut genom fönstret).
Nämdeman lofvade så bestämdt att slädan skulle
vara här inom en timme, jag kan inte förstå hvad
som kommit i vägen, (glad) Där kommer den? (Snopen)
Nej, det är den skjuts, som du Lans skaffade till vårt
bohag. Men kommer inte den andra snart så få vi
väl ta och låta gumman min och de minsta barnen
fara med denna skjuts. Möblerna får vi så sätta in
i vedboden tills i morgon.
LÄNSMAN.
Nej, se det låter sig inte göra. Lägenheten med
uthus skall utrymmas och igenlåsas samt myndig-
heternas stämpel anbringas å låsen.
ANNA.
Nej, det är då allt för galet. Ska deras saker
stå ute i natt? Blir det oväder så bli de ju förstörda.
Vedboden tar väl ingen skada af att sakerna sättas
in där.
LÄNSMAN.
Det förstår hon sig inte på och det skall hon
inte lägga sin näsa uti.
TOK-HANS
(afsides).
Näsa, ... Länsmän lägger aldrig sin näsa i någon
ting dom, hä, hä!
ANNA
(till länsman).
Nej det har han då rätt i, länsman, att jag inte
förstår mig på *detta.* Skall detta kallas för rättvisa?
Det är ju värre än i Ryssland. – Men så mycket
har jag då läst, att där har då gudskelof folket kurage
att göra motstånd mot eländet. Ah, att man inte
är karl.
RISBERG.
Lugna dig mor, vore du karl gjorde du dig
olycklig. Motståndet, det kommer här med.
ANNA.
Bara det inte dröjer för länge.

TOK-HANS
(afsides).
När frukten är mogen ... så faller den hä, hä.
LANS.
Du har rätt, Hans. Och här mognar den
visst fort. (Under hela denna scen har Anna gått och ordnat i
rummet, burit bort mat o. s. v. Länsmannens medhjälpare bära ut
saker. Nu går Anna bort till Johanna och söker att hjälpa henne).
JOHANNA
(matt, i det hon söker resa sig).
Hemming, spring öfver till Grens och hämta dina
systrar så di kan bli klädda och komma med. (Hemming,
som hela tiden stått vid fönstret i närheten af soffan och följt
händelserna, går).
ANNA.
Gustafson, du får följa med och passa på stackarn
här, hon är ju så klen så hon inte sjelf orkar sitta
upprätt. Ja det här är då mera än både synd och
skam. Det är så hjärtat kan spricka på en, att se
sådan omensklighet begås. Sågverkspatronerna äro
då värre än djur.
LANS.
Ja värre än rofdjur. De slita inte sina offer utan
att hungern tvingar dem därtill. Men det är då inte
hungern som tvingar vår patron att göra så. Det
syns då på magen på honom.
RISBERG.
Nej, det är inte hunger, det är endast hat
och hämd.
ANNA
(skrattar bittert).
Syns på magen, ja det vill jag lofva.
TOK-HANS
(afsides).
Den mage, som I fått fylla. Hä, hä.
LÄNSMAN
(strängt till Lans).
Stå inte här och ställ till oreda, utan ge er iväg!
Här hör ni inte hemma och ....
GUSTAFSON
(afbrytande, och med skälfvande röst).
Herr Länsman, tills ni fått mig afhyst så dispo-
nerar jag denna lägenhet själf. Lans här är min gäst
glöm inte det, ty ... vid gud .... (lyfter armen, hjälparne
äro då ute).
LÄNSMAN
(tager ett steg tillbaka, bleknar).
Hva .. hvad tänker ni.

TOK-HANS
(afsides).
Ja tror patrons gårdvar blir rädd ... hä, hä ..
(Under tiden har allt burits ut, utom soffan, på hvilken Johanna sitter påklädd tillbakalutad, samt vaggan. Medhjälparne gå fram till soffan, se på Länsmannen och göra sig redo att vid en vink från honom bära ut soffan).
GUSTAFSON
(fram med en afvärjande rörelse).
Den här bördan tager jag.
RISBERG
(i det han böjer sig ned och tager vaggan).
Och med denna hjälper jag till.
HEMMING
(kommer in med sina systrar, som Anna tar hand om och påkläder).
Den ena af Länsmannens hjälpare kommer in med ett bref, lämnar det till Gustafson och säger!
Nämdemans pojke var här ute och bad mig lämna det här brefvet.
GUSTAFSON
(förvånad).
Från nämdeman! (i det han febrilt öppnar brefvet och genomögnar det, bleknar, tager sig för pannan med ena handen i det han fastare omsluter hustrun. Suckar djupt – ler bittert).
Jaså, jaha. Alla äro emot oss då! (läser).
Carl Gustafson!
Han får ursäkta mig att det inte kan bli något af med flyttningen hit. Min kvinna tyckte inte om det, det blir sånt stök mente hon och så vet vi ju inte huru länge det kan dröja om innan Gustafson kan skaffa sig annat husrum. Ursäkta mig, men det kan nu inte ändras, har Gustafson ändå bruk för hästen så säg till pojken och jag skall sända den straxt.
Högaktningsfullt
Petter Petterson,
nämdeman.
LANS.
Det var skamligt, det hade jag aldrig trott om nämdeman. Att vid ett sådant tillfälle bryta sitt löfte.
Fy tusan! Bönder ä då bönder på dem kan man aldrig lita!
RISBERG
(fundersamt).
Det här ligger något annat under, det är nog inte sin hustru han är rädd för. Vädrar jag rätt så har nog patron sitt finger med i spelet. (Spydigt till länsman). Eller hvad tror länsman om det?
LÄNSMAN

(argt).
Den saken har jag inte att skaffa med.
ANNA.
Det var då för väl att jag lyckats ställa om att ni har någon stans att krypa in.
GUSTAFSON.
Äro barnen färdiga så låt oss komma åstad. Låt köra den lilla och min hustru till Grens.
ANNA
(spydigt).
Gren är ingen nämdeman han. Och du Gustafson och Hemming komma till oss. Varen bara inte ledsna och förlora inte modet! Vår herre stänger väl inte alla dörrar.
GUSTAFSON.
Tack Anna. Det är vid sådana tillfällen i lifvet som människorna pröfvas, och det visar sig då hvad slags materiel de äro utaf. (Går ut med sin hustru och barnen).
Risberg bär vaggan.
LANS
(tager minsta flickan på armen).
Nu skall du få komma ut och åka i släda, det skall bli roligt (går fram till länsman och säger i det han går).
Jo, nu är rättvisa skipad efter Sveriges rikes lag. (Går).
TOK-HANS
(afsides).
Sverges rikes *slag* menar I väl. Dom ä hårda dom! Hä, hä ....
LÄNSMAN
(tager en öfverblick öfver det tomma rummet, får ögon på Hemming, som uppskrämd står helt frånvarande vid ändan af spisen. Till Hemming).
Hvad lurar du på? Om du har förstånd af hvad du i dag sett, så kan du lära af detta att det går dem illa som sätta sig upp mot sina husbönder och taga råd af andra än dem. (Häftigt). Ge dig i väg!
(Hemming förskrämd ut. Möter Anna i dörren.
ANNA
(går in och hämtar en sjal som ligger på spisen).
Huh, vi få oväder! Det blåser upp till storm! (Går).
LÄNSMAN
(ensam).
Denna dag har slutat bättre än jag väntat. 15 vräkningar och allt är lungt. Är det lugnet före stormen? (Blåser ute. Ser ut). Hon har rätt, vi få storm.
(Går. Vinden piper värre.)
Ridå.

ANDRA AKTEN
DRAMAT I SKOGEN
PERSONERNA:
GUSTAFSON.
RISBERG.
LANS.
LÄNSMANNEN.
BRUKSBOKHÅLLAREN.
LINDEBERG.
TOK-HANS.
HEMMING.
FÖRSTE SÅGVERKSARBETAREN.
ANDRE SÅGVERKSARBETAREN.
Scenen.

Handlingen försiggår i skogen sommaren efter handlingen i första akten. Man ser en djup skog i fonden med skogsväg, en plan med små buskar omkring.
Gustafson, Risberg, Lans samt två sågverksarbetare ligga eller sitta på planen då ridån går upp.

RISBERG.
Ja, är det inte hvad jag alltid sagt, man skall vara listig som en orm när det behöfs, så lurar man självfva satan. Tror nu inte Mörkman, det nötet, att han krossat hela vår organisation? Det tror föröfrigt patronerna rundt om här i sågverksdistriktet. Men jag vågar påstå, att när vi hade våra föreningar öppna, så var inte stämningen bättre bland folket än den nu är. De här fem-mans sektionerna, som vi funderade ut sedan vi måst ge med oss, ha visat sig vara utmärkta; sammanhållningen är nästan bättre och det går lika lätt att ta ut både kontingent och utdebiteringar som då vi hade föreningen.
GUSTAFSON.
Ser du, Risberg, det som bär hemlighetens prägel samlar alltid mäst anhängare, åtminstone i början, och all förbjuden frukt tycker man smakar bäst. Jag håller mäst på, att det skall gå öppet till – ärlighet varar längst, – men vi äro ju formligen tvungna att organisera oss hemligt när våra patroner behandla oss som de gör. Åh, hvilken dumhet de begå mot sig självfva och det system de försvara! Genom att tillåta sina arbetare att öppet få ha sina organisationer kunde de ju kontrollera dem, men genom den hemliga organisationen är det omöjligt, ja inte ens vi självfva kunna nu ha den kontroll öfver de våra som förr.
Om någon skulle begå dumheter, så inte kunna
vi hjälpa det.

LANS
(skrattar).
Det har du rätt uti Gustafson, det går till här som på kasernerna; ju mer de där söka hålla soldaterna isolerade från lifvet utanför, ju begärligare bli de efter att lära känna det. Och då lära de kanske mer än befälet vill.
RISBERG.
Ja, men hur tror du egenligen, Lans, att soldaterna skulle ställa sig om det komme till att gå löst?
LANS
(tänder sin snugga, drager några drag innan han svarar).
Det skall jag säga dig Risberg, att aldrig har den maktegande klassen begått större dumhet mot sig själf än då den genomförde den allmänna värnpligten; kasernerna bli verkliga högskolor, det är sannt, men för det allmänna missnöjet. Genom militarismen bereder den härskande klassen sitt eget fall, ty apparaten kommer förr eller senare i olag och nekar att göra tjänst. Och då ...
RISBERG.
Ja, och de som kommo hit som förrädare mot oss, jag menar »hedersmännen», som vi kalla dem, okunniga som de då voro om huru nödvändigt det är för arbetarne öfver allt att uppträda enigt, de äro nu alla med i våra sektioner och det får jag säga, att bättre kamrater än de nu äro kan man inte finna. Man kan fullkomligt lita på dem och de visa sig icke minst offervilliga när det gäller slantar, det ser nästan ut som de därmed ville godtgöra det brott de begingo mot oss när de kommo hit.
GUSTAFSON.
Ja det är sant, det har jag fått erfara. Anders, den stora värmlänningen vi vet, han som var så envis motståndare till oss i början, han kom hit, stark som han var och alltid färdig att ställa till bråk för det vi visade honom, jämte hans kamrater, kallt förakt då vi började arbeta. Här om lördagskvällen kom han till mig och bad att få tala med mig; han var då lika tafatt som han är stor och han stod och viste inte hvad han skulle säga. Till sist drog han upp ur fickan ett papper som han räckte mig, i det han mellan tårarna fick fram: Tag detta Gustafson, och förlåt mig! Jag kan inte säga mera. Därmed reste han sig, grep sin mössa och ute var han innan jag hann hämta mig. Döm om huru förvånad jag blef, då jag vecklade upp papperet och fann en hel del femmor och tior, i det hela 100 kronor. (De andra

förvånade:) *Hundra kronor?*
GUSTAFSON.
(fortsätter.)
Ja, hundra kronor! Det var sent på kvällen och då jag efter att ha repat mig ur förvåningen gick ut för att få tag på honom för att få reda på hvad han menade så var han borta. På söndagsmorgonen gick jag till honom med pängarne och frågade honom hvad det skulle betyda. Efter att ha sagt till de största barnen att de skulle gå ut och leka, tog han sin hustru i handen och satte sig ned vid bordet midt emot mig. »Gustafson», sa' han, »tror du jag nu är en ärlig karl och kan du förlåta mig? Jag skäms som en hund och har ingen ro för den usla handling jag begått här. Jag var en af de första, du vet, som kom hit för att bli 'hedersman', som ni så elakt kallat oss, och jag var kanske den som var mäst skuld i att ni förlorade, ty stark, dum och hänsynslös som jag var, sökte jag hålla modet uppe hos mina kamrater, lika usla som jag. Du, Gustafson, har fått lida mest, ty du miste din hustru och två barn i den striden. *Kan du förlåta mig,* så tag pängarne, ty du behöfver dem för dina barn som ännu lefva, men som jemte dig fått lida så mycket. Jag har inte själf gifvit allt, mina kamrater från den tiden, – den tid som jag skäms att tänka på, ha också gifvit sin skärf, men jag har satt i gång insamlingen». Då jag försökte göra invändningar såg han förtviflad ut, som en dödsdömd, *»tag dem»,* sade han, »jag kan inte förr tro att du fullständigt förlåtit mig». Ja, till sist tog jag dem, »men tala inte om det för någon för vi vilja inte att det skall se ut som vi härmed ville fjäska oss in», sa, han. Jag lofvade det, men har nu brutit mitt löfte, ty jag tyckte jag kunde inte hålla det för mig själf.
RISBERG.
Det var bra gjort af honom. Hvad det för öfrigt beträffar med Anders så kunna vi fullt ut lita på honom. Här om kvällen när vi gingo hem, så sade han: »när jag ibland tänker på huru dum och okunnig jag var innan jag kom hit, så riktigt skäms jag. Om jag ännu gått kvar i Värmland, så hade jag nu varit okunnig om och motståndare till denna rörelse, som slutligen skall förbrödra menniskorna och göra dem lyckliga och fria. Jag är glad att jag kom hit, om jag också skäms som en hund för huru det skedde. Men jag skall godtgöra det.
LANS.
Värmlands-Anders är en *karl,* det är säkert. Ingen

kan nu ligga i som han i sektionerna, och våra tidningar
och broschyrer gör han nu allt för att sprida.
GUSTAFSON.
Ja, det är för underligt. Många, som i början
från mörka obygder lockats hit till sågverksdistriktet,
äro nu de bästa kamrater och ifriga, ärliga anhängare
af vår rörelse. Omedvetet ha således sågverksegarne
här varit goda agitatorer.
FÖRSTE SÅGVERKSARBETAREN.
Ska vi inte utbringa ett lefve för Sågverks-
patronerna såsom våra bästa agitatorer? (De andra skratta.)
ANDRE SÅGVERKSARBETAREN.
Kyss till! Lefve de! Vi borde nästan hurra för
dem! (Skratt.)
RISBERG.
Sågverkspatronerna göra sig själfva och samhället
en björntjänst med sin dumma taktik. Jag tror till
och med att stämningen nu är sådan här, att hade
den varit sådan i vintras, när vräkningarna verkställdes,
så hade det inte gått så lugnt till.
LANS.
Du har rätt, det tror jag också. Här om dagen
beklagade sig också läsarpresten hos patronen öfver,
att hans arbetare bara spelade kort och läste
samhällsomstörtande tidningar.
FÖRSTE SÅGVERKSARBETAREN.
Det spion-kräket.
ANDRE SÅGVERKSARBETAREN.
Hvar har du hört det, Lans?
RISBERG
(skrattande).
Lans är inte sämre än patron, utan han har
också sina kunskapare, men han går kjortelvägen, och
den är inte den sämsta.
ANDRE SÅGVERKSARBETAREN.
Ah, det är från Greta du har det.
LANS
(nickar jakande).
Ha, ha, ha, hvad tycker ni om Mörkman, han
blir ordentligt dragen vid näsan, fastän han tror sig
ha ett så fint väderkorn.
ANNA
(kommer in i sällskap med Greta. Båda ha korgar att bära).
Ja, jag kunde väl tro att ni fans på den gamla
vanliga platsen. Nu ska ni gå med bort på kullen,
där är vackrare utsigt och där dricka vi kaffe. Det
är godt må ni tro.
GUSTAFSON.

Det känna vi till, Anna. Vi ha ofta haft nöjet
njuta af din konst i det afseendet.

RISBERG.

Du skall förlåta gumman min att hon talar om
det, hon vill gerna skryta öfver sin konst.

ANNA

(till Risberg).

Du, stygger!

LANS

(med en kärlig blick på Greta, i det han reser sig och fattar
hennes hand).

Jaså, du kunde få slå dig fri och följa med hit?

GRETA.

Ja, frun tog en promenad till prestgården och så
fick jag eftermiddagen fri.

ANNA.

Kom nu och skynda på, annars blir kaffet kallt.

(De gå ut).

(Mörkman och Lindeberg komma in).

LINDEBERG.

Ser patron, att jag har rätt. Sitta de inte och
spela kort rundt om i knutarne! Eller också läsa de.
Och går man bort och undersöker hvad de läsa så,
var säker om att inte är det literatur som gagnar deras
själs salighet.

PATRON

(skrattande).

Nä, det tror jag nog, men här är nu så lugnt, att
jag inte vill reta upp dem genom att ställa något
bestämt förbud i det afseendet. Vårt förbund har
satt sig i respekt hos dem, därmed nog för närvarande.

LINDEBERG.

Och aldrig ser man dem nu mera i bönehuset;
till och med de arbetare, som kommo hit under striden
– dessa *hederliga, lugna* och med sin lott förnöjda
arbetare – hvarken de eller deras hustrur eller barn
får man nu mera se där.

PATRON.

Ja, men min kära pastor, ni kan väl inte begära
att jag skall gå rundt i stugorna och dra dem in i
bönehuset. Det blir herr pastorns sak. (Skrattande). Men
för öfrigt, så länge de spela kort i stället så är det
ingen fara, *något* nöje skola de väl ha.

LINDEBERG

(suckande).

Det är förskräckligt. Och kyrkan besöka de inte
häller, det har kyrkoherden sagt; det kommer sällan

eller aldrig någon dit från sågverken bara – bönder.
PATRON.
Kyrkan står tom. Bah. Det är ingen nyhet, den
har länge stått tom. Men för öfrigt ska pastorn ha
tack för sina upplysningar och sitt nit. Rapportera
alltjämt för mig hvad ni finner vara misstänkt. Ni
vet att ni har er lön för det. Och det om också
bönehuset står tomt. (De gå långsamt ut).
(Gustafson, Lans, Risberg, Anna och Greta komma ingående.)
ANNA.
Såg ni patron i sällskap med läsareprestkräket?
– Bara spioneri förstås.
GUSTAFSON.
Låt dem spionera, deras räf biter inte våra gäss.
VÄRMLANDS-ANDERS
(kommer in, hälsar).
God afton! (Tar dem i hand).
RISBERG.
Har du några rapporter?
ANDERS.
Ja, ett par.
ANNA.
Ja då gå vi, Greta, i förväg, (till de andra) men ni
komma väl snart efter?
GUSTAFSON.
Vi ha snart undanstökat, så komma vi med. (De
slå sig ned å marken; under tiden ha förste och andre sågverksarbetaren
kommit in och slagit sig ned med de andra).
ANDERS
(till Risberg).
Här har du först lite pängar, som jag samlat in
extra i mina sektioner. Det är tio kronor och femtio
öre till agitationen.
RISBERG
(i det han mottager pängarna).
Tack Anders, du sköter dig som en hel karl,
dina sektioner tar lofven från flera af våra när det
gäller frivilliga insamlingar.
ANDERS.
Så å! Nå det är i så fall inte mer än vår skyldig-
het. Vi ha en stor skuld ännu att afbetala.
LANS.
Har du annars några rapporter i dag?
ANDERS.
Jag har bildat en ny sektion bland de sist an-
tagne klamparne – och så önska de få veta huru länge
det kommer att dröja innan vi skola börja med de
öppna föreningarna igen. (Lans ser på Gustafson.)

GUSTAFSON.
Ah, så länge kan det inte dröja förrän vi visa tänderna igen. Rapporterna från alla verken säga att att de nu äro klara och bara vänta order. Antagligen går det löst vid början af andra skeppningen.
LANS.
Ja, det är nog den lämpligaste tiden.
ANDERS
(gnuggar händerna förnöjd).
Det är bra. Jag kan se huru snopna patronerna ska bli när det går löst.
LANS.
Ja så säkra som de nu tro sig vara att ha betagit oss lusten för all framtid att bilda föreningar. Det kommer nog att verka som en bomb och kännas förargligt för dem. (Tok-Hans kommer in från fonden.)
HEMMING
(kommer ljudlöst framspringande från ett busksnår).
Pass upp, främmande i antågande!
RISBERG
(i det kan skrattande tager fram en kortlek ur fickan)
Då drar vi oss en spader. (Ger kort till alla utom Gustafson och Anders.)
FÖRSTE SÅGVERKSARBETAREN
(i det han spelar ut).
Hvad säger ni om en liten hjärter?
RISBERG
(i det han lägger på ruter knekt).
Den färgen går inte hos mig, det skall ruter till.
TOK-HANS.
Hä, ja ruter behöfs i dessa tider hä, hä!
ANDRE SÅGVERKSARBETAREN
(i det han lägger på en kung).
Den knekten blir allt knäppt af kungen.
LANS
(i det han lägger på ett ess).
Kungen, den har sin öfverman i ett ess (tager sticket).
TOK-HANS.
Hä, hä, att en liten prick skall vara så stark, (Tar esset från leken). Hä, hä, den är ju som en liten kula. (Kastar tillbaka kortet).
GUSTAFSON.
Ser du Hans, det som ser minst och obetydligast ut är ofta när det gäller, starkast. Konsten är att förstå samla sin styrka mot en viss punkt.
TOK-HANS.
Presis som med kulan – mot ett visst mål ... så ... Hä, hä.

LANS.
Du är inte så tokig, Hans.
TOK-HANS.
Dom säger så – hä, hä. (Kortspelet fortsattes, skratt höres ibland).
(Länsman kommer gående, i sällskap med bokhållaren, de stanna.)
BOKHÅLLAREN.
Det är ett riktigt nöje att se hur lugnt och fredligt allt går till nu, se'n vi fingo bukt på de fördömda föreningarne. Att leka med Bomans flickor förstör inte arbetarne och uppviglar dem inte heller, som de fördömda föreningarne gjorde.
LÄNSMAN.
Ja, det är lugnt, men så tog jag ej heller i dem med sammetshandskar, när jag hade hand om dem.
TOK-HANS
(afsides).
Det kommer man ej heller att göra med dig, när man får fast på dig hä, hä.
BOKHÅLLAREN.
Nej, det är sannt, du förstod att sätta dig i respekt.
LÄNSMAN.
Åh ja, det packet fick åtminstone lära sig förstå att öfverheten i min person icke bär svärdet förgäfves.
BOKHÅLLAREN.
Skränet i en del tidningar och deras försök att göra patron ansvarig för att Gustafsons käring gick åstad och dog, rörde visserligen upp något i början, men nu har det i alla fall tystnat.
LÄNSMAN.
Storm i vattenglas åstadkommer inga hafverier. Den hyggligare delen af pressen, den samhällsbevarande och fosterländska, tog ju patrons parti.
BOKHÅLLAREN.
Ja naturligtvis, den gjorde sin pligt.
LÄNSMAN
(i det han tänder en cigarr).
Jag tror jag gör dig sällskap en bit till. Jag känner mig inte väl till pass i dag, en promenad hjälper kanske upp humöret. (De gå långsamt ut öfver scenen till venster. Det börjar mörkna något.)
RISBERG
(stoppar in korten, reser sig, sällskapet följer exemplet.)
Ja, nu ha vi undanstökat för i dag, nu tror jag vi gå hem. Om en fjorton dagar hoppas jag vi kunna meddela den nyhet, som efterlängtas af arbetarne här i distriktet.
LANS.

Såg ni så trygg länsman gick, – nu vågar han
gå ut med bokhållarn.
ANDERS.
Bokhållarn ja, den pösmunken, han är ett dåligt
skydd för länsman om det kommer an på det.
LANS.
Men till för kort tid sedan hade han alltid polisen
att gå några steg bakom sig när han gick ut sent.
ANDERS.
Ja, och patron hade ju både vakt och elektrisk
skyddsledning om nätterna.
GUSTAFSON.
Stackare, de ha nog inte haft för roligt, deras
onda samveten ha nog torterat dem. (Paus). Hvem vet,
kanske de ha lidit mera än vi, ty vi ha då haft
rena samveten.
LANS.
Samveten, tror du sådana där ha några samveten?
GUSTAFSON.
Säg inte det Lans. Att de haft samvetskval är
säkert, det bevisar deras fruktan. Och *samvetskval äro
helvetets kval.*
TOK-HANS.
Kanske som den rike mannens kval i helvetet,
hä, hä – och då säger jag tack. –
LANS.
Säg hällre, som ryske tsarens, Hans, ty om han
inte är, så håller han väl på att bli tokig nu i rappet
af skräck för nihilisterna.
TOK-HANS.
Nihilisterna, hä, hä, patronerna här ha regerat så
ryskt, att dä ä underligt att inte nihilisterna kommit.
(Går; de andra skratta).
ANDERS.
Hvad är egentligen Tok-Hans för en, och hvar-
ifrån är han?
GUSTAFSON.
Tok-Hans, den stackarn, är också ett offer för
träpatronerna och bolagsväldet. För cirka 20 år till-
baka lurade träpatron Landberg honom att sälja sitt
hemman för en spottstyfver och när han fick reda
på hur han blifvit lurad, så blef han konstig och så
gick det alltmer ut för honom. Gumman dog af sorg
öfver att mannen tog sig det så när, barnen gåfvo
sig af, en efter en, till Amerika, och nu går gubben
omkring vid verken som en skugga och får litet här
och litet där af arbetarne.
RISBERG.

Som en skugga ja, och som en lefvande protest mot Norrlands träpatroners skamliga sköfling af befolkningens lycka, välstånd och trefnad.

ANDERS.

O gud hvilket skojeri, hvilken utplundring och förtryck från dessa träpatroner. Deras millioner ha kostat många tårar, mångas ruin och framkallat milliarder förbannelser. Fins det någon rättfärdighet, så måste vedergällningens dag komma.

GUSTAFSON.

Frukta inte, den kommer. Det finnes en evig rättfärdighet som *aldrig* uteblifver.

RISBERG.

Och så mena sig dessa på skojeri framsparkade uppkomlingar att de få behandla oss som slafvar, som de fordom hade både hand- och halsrätt öfver; det är ju, när man tänker på det, så man kunde vara sinnad att slå ned dem med ens och utan allt förbarmande.

LANS.

Om denna hydra också hade hundrade hufvuden, så hade den för längesedan genom sitt skamliga beteende mot arbetarne förtjenat att mista dem. O, när jag tänker på det trettiotal familjer som vräktes här i vintras och ser allt det elände som däraf följde så ... (ser på Gustafson).

GUSTAFSON.

Lans, jag förstår dig, men glöm inte att vi straffa dem bäst med att låta dem behålla sina hufvuden och egna all vår kraft på att afhända dem makten att hundsvottera oss. Vi äro på god väg och vi arbetare sluta icke förrän vi uppnått målet.

LANS

(godmodigt).

Du har rätt Gustafson, låt dem behålla sina träskallar, de äro strängt taget inte värda att ta. Det finnes under alla omständigheter inte mycket reflektionsförmåga i dem. (De gå alla långsamt ut till venster.)

HEMMING

(kommer in, ser sig försiktigt omkring).

Ah, det var bra de gingo! Tänk om han skulle komma denna väg tillbaka. (Tittar utåt vägen, där länsman gick, tar fram revolvern, undersöker den, darrar). Ska jag våga .. Hvarför skulle jag inte våga. Jag *kan* skjuta ... men är det rätt ... Ska jag våga om det är rätt. Ja – när jag tänker på mor – (griper krampaktigt tag om revolvern och gör en ansträngning för att ej gråta) – kan jag göra allt ondt mot honom. Varen listiga som ormar, säger alltid

Risberg; jag skall vara listig, ack om han ville komma denna väg tillbaka, det skall gå fort, ingen ska få tag i mig, jag är snart hemma öfver berget. (Lyssnar, tittar). Han hade skuld i mors död. Hade vi inte blifvit kastade ut i vinterkylan, så hade inte mor blifvit så ledsen och så sjuk och så hade hon inte – oh – så hade hon lefvat ännu – (tittar, raskt): – där kommer han. (Tager upp revolvern och försvinner bakom ett träd, skälfver i hela kroppen).

LÄNSMAN

(kommer långsamt gående, stannar, tager upp en cigarr och tänder). Jaså, kortspelarne ha gått. Ah ja, det är ju också sent. Det är så lugnt nu, sade bokhållaren. (Tager sig med venstra handen för hjärtat). Men här är inte lugnt, det är underligt så beklämd jag känner mig, precis som om något skulle hända ... (med en gest): Barnsligheter. (Går ett steg. Hemming springer fram, skjuter honom genom hufvudet samt försvinner raskt i fonden. Länsman tager sig bak i hufvudet, faller framstupa).

TOK-HANS

(kommer fram, ser sig om, tar länsman och lyfter honom upp). Sten död, hä, hä. Där miste allt patron sin bästa gårdvar, hä, hä. Fanns det många sådana som den där pojken (ser åt det håll Hemming sprungit), så va' nog patronerna litet spakare, hä, hä!

Ridå.

TREDJE AKTEN.

FRAMFÖR RÄTTENS SKRANK.

Handlingen försiggår en månad efter andra akten, i tingshuset.

PERSONERNA:

DOMAREN.
ÅKLAGAREN.
GUSTAFSON.
RISBERG.
LANS.
HEMMING.
TOK-HANS.
KYRKOHERDE MARÉN.
PATRON MÖRKMAN.
LINDEBERG.
NÄMNDEMÄN.
EN VAKTMÄSTARE.
ÅHÖRARE.

Scenen.

En rättegångssal. Domaren vid öfre ändan af bordet, rundtom detsamma nämdemän. Framför domarbordet Gustafson, Risberg och Lans, de två sista belagda med bojor, bakom dem

två vaktkonstaplar. Åhörare, bland dem Hemming och Tok-Hans.
DOMAREN
(till Lans).
Erkänner tilltalade mordet å länsman Fräkman?
LANS.
Nej!
DOMAREN.
Erkänner ni att ni tillhört en hemlig förening?
LANS.
Detta anser jag mig icke böra svara på, då det
icke hör till saken.
DOMAREN
(till åklagaren).
Hvad säger åklagaren?
ÅKLAGAREN.
Jag anhåller att den anklagade åläggs svara på
den framställda frågan. Det finns anledning antaga
att brottet beslutats just inom en sådan hemlig förening.
DOMAREN
(till Lans).
Ni åläggs svara å den framställda frågan. Har
ni tillhört någon hemlig förening?
LANS.
Har någon hemlig förening funnits så är det
sågverkspatronerna som framkallat den.
DOMAREN.
Ni medgifver således att ni tillhört en hemlig
förening? (Lans tiger).
ÅKLAGAREN.
Vittnet Lindeberg har, såsom framgår af hans
vittnesmål, lyckats taga reda på att en hemlig organisa-
tion finnes. Man har inte lyckats få fatt uti deras
statuter ännu, men förnyade husransakningar skola
väl leda till resultat. Att den tilltalade ensam eller
jämte medbrottslingar begått mordet, därom kan intet
tvifvel råda. Herr sågverksbokhållaren har ju vittnat
att han kort före mordet begicks, sett den tilltalade
på platsen. Vittnet hade skilts från länsmannen, som
återvände samma väg och då af de tilltalade blifvit
mördad. Det är ju sådana bestämdt antagliga
indicier att ingen behöfver tvifla. Och motivet ...
ja det är ju lätt att finna i det hat som de tilltalade
naturligtvis buro till länsmannen därför att han såsom
en nitisk, fosterländsk och samhällsbevarande ämbets-
man höll efter de anklagade, hvilka alla äro kända
för att vara agitatorer och uppviglare. Jag anhåller
derför att de anklagade icke allenast åläggas svara
huruvida de tillhöra en hemlig förening utan äfven

att de åläggas framlägga för rätten föreningens stadgar
då det nog skall visas att föreningen har brottsliga
syften.
DOMAREN
(till Lans).
Ni nekar således inte till att ni tillhört en hemlig
förening?
LANS.
Det behöfver jag inte neka för, ty därtill ha vi
tvingats. Vi ha ju inte fått ha öppna föreningar.
Men jag förnekar att någon brottslig handling där
diskuterats eller beslutats.
DOMAREN.
Huru lyda era stadgar?
LANS
(leende).
Stadgar ha vi inga. Hade vi det så vore ju inte
föreningen hemlig. (spydigt) Men har det inte lyckats
patronens spion (med en blick på Lindeberg) att ta reda på
några stadgar. (Tok-Hans stöter honom i sidan. Lindeberg slår
skamsen ned ögonen. Åhörarne fnittra. Patron och kyrkoherden se
sura ut.)
ÅKLAGAREN.
Jag yrkar ansvar å den tilltalade för att han inför
rätten smädat ett af mina vittnen.
LANS
(eldigt).
Det är ingen smädelse. Har det inte tydligt
framgått under rättegångsförhandlingarna af Lindebergs
vittnesmål att han varit patrons spion mot oss. Har
han inte gått omkring i arbetarehemmen och ...
DOMAREN
(afbryter strängt):
Tyst! (Till åklagaren). Edert yrkande skall rätten
sedan upptaga till afgörande. Hvad har åklagaren
mera att andraga?
ÅKLAGAREN.
Jag begär uppskof för vidare bevisnings före-
bringande samt yrkar att de två häktade fortfarande
få kvarstanna i häkte. Mot anklagade Gustafson yrkar
jag att han skall förklaras skyldig träda i häkte. Detta
är nödvändigt för bevis förebringande.
(Hemming, under konvulsivisk rörelse, tager ett steg framåt mot
fadern, men tages i armen af Tok-Hans, som vänder honom om och
ser honom i ansigtet.)
DOMAREN.
Parterna afträda medan rätten öfverlägger. (Alla ut.)
DOMAREN.

Hvad säger nämden till åklagarens yrkande.
EN GAMMAL NÄMDEMAN.
Ja tycker dä ä klart som dagen att de härа åklagade ha slaet länsman ihjäl –
DOMAREN.
(afbrytande).
Länsman blef inte slagen ihjäl, han blef skjuten.
NÄMDEMAN
(fortsätter).
Ja menar att di skjutit länsman ihjäl. Såna där soalister ha hvarken samvete eller relion, ska ja säja, så ja instämmer med åklagaren att de ska sitta kvar.
EN ANNAN NÄMDEMAN
(reser sig och begär ordet).
Jag instämmer också i åklagarens yrkande att de två häktade ska kvarstanna, men hvad anbelangar Gustafson, så tror jag inte han är delaktig i brottet. I alla de år han varit här har han ju varit känd som en hederlig och rättskaffens man.
DEN GAMLE NÄMDEMANNEN.
Gustafson va nog en bra karl så länge han hörde till församlinga, men sen han sluta opp där och förhärdade sitt hjärta och öfvergaf herrans vägar och gick med dessa härа soalister, så ä han inte bättre än de andra. Det har för resten församlingens pastor sagt. (Flera af de andra instämma).
DOMAREN.
Bifaller nämden åklagarens yrkande –
NÄMDEMÄNNEN
(alla utom en).
Ja!
DOMAREN
(ringer, en vaktmästare inträder).
Parterna inkallas – (De åklagade och åhörarne inträda igen). Målet uppskjutes till den 10 Oktober, och förblifva de häktade Risberg och Lans kvar i häkte. Åklagarens yrkande att Gustafson skall förklaras skyldig träda i häkte bifalles af rätten. För ut de häktade! (Stark rörelse i salen bland åhörarne. Patron, Kyrkoherden och Lindeberg se glada ut, den senare himlar sig och hopknäpper händerna.)
HEMMING

(tränger sig fram och ropar, i det han slår armarne om fadren, som en vaktkonstapel tagit i armen för att föra ut).

Far, jag har gjort det, jag har skjutit länsmannen!
(Ännu starkare rörelse i salen. Åhörarne samla sig kring Hemming för att bättre se.)

DOMAREN
(reser sig i stolen, yttrar sedan öfverraskningen lagt sig).
Hvad säger du, pojke? Har *du* skjutit länsmannen?
HEMMING.
Ja, jag passade på när han gick tillbaka och så ...
(stammar) så .. så skjöt jag honom med den här
(tager fram revolvern och håller fram den mot domaren).
DOMAREN
Tag hit den! (försiktigt, i det han mottager den af vakt-
mästaren). Den är väl inte laddad?
HEMMING.
Jo! –
DEN GAMLE NÄMDEMANNEN
(drager förskräckt hufvudet tillbaka i det han ropar).
Var försiktig herr domare!
DOMAREN
(hvilken noga undersöker revolvern).
Här finnas fem skott kvar.
TOK-HANS
(afsides).
Hä, hä, då räcker det till fem länsmän till. Hä, hä.
DOMAREN

(tager den revolverkula, som funnits i länsmannens obducerade kropp
och som ligger på bordet, jemför den med de i revolvern sittande och
öfverlämnar det hela till åklagaren).

Hvad säger åklagaren om detta?
ÅKLAGAREN
(tager sig en funderare, hostar).
Det här är en hel öfverraskning, (ser på Hemming)
men talar gossen sant, då måste någon ha satt i
honom att begå brottet.
DOMAREN
(till Hemming).
Hvem sade till dig att du skulle skjuta läns-
mannen?
HEMMING.
Det har ingen sagt. Jag gjorde det ändå.
DOMAREN.
Hvarför gjorde du det, – hvad ondt hade läns-
mannen gjort dig?
HEMMING
(med eldig blick).
Det var han som var skuld till att mor dog.
Det var han som vräkte ut henne när hon var sjuk
och sen blef hon allt sjukare och sjukare och så – –
dog hon (gråter).
DOMAREN

(ser uppmärksamt på pojken).
Talade du inte om detta för någon, till exempel
för Risberg, för Lans, för din far eller någon annan?
HEMMING.
Nej, inte till någon, – det vågade jag inte.
DOMAREN
(tager revolvern).
Hvar fick du tag på denna?
HEMMING.
Den köpte jag af kocken på den engelska ångaren
Meteor, som låg här i våras.
DOMAREN.
Hvar erhöll du pängar till det?
HEMMING.
Det förtjänade jag själf på öfvertidsarbete i bräd-
gården, och de pängarna hade far sagt att jag själf
fick behålla.
DOMAREN
(till Gustafson).
Förhåller det sig så som han säger?
GUSTAFSON
(har hela tiden stått slö och frånvarande, med handen på Hemmings axel).
Det vet jag inte. Jag har aldrig kunnat tänka
mig att *han* gjort det.
DOMAREN.
Jag menar angående pängarne för öfvertidsarbetet.
GUSTAFSON.
Ja, han har alltid lämnat hem hela sin förtjänst,
men öfvertidspängarne har han fått behålla. Han har
annars alltid användt dem till nyttiga saker.
TOK-HANS
(afsides).
En revolver är väl en nyttig sak, hä, hä.
DOMAREN
(till Gustafson).
Huru gammal är gossen?
GUSTAFSON.
Han fylde 15 år i söndags.
DOMAREN
(med en lätt suck).
Han hade således inte fyllt 15 år när mordet
begicks. (Till Hemming.) Du är allt brådmogen du, – så
ung och redan mördare.
HEMMING
(slår ned ögonen skamset, men lyfter dem långsamt, fäster blicken på domaren och säger, halft under tårar).
När jag tänkte på mor ... och hur hon led ...

så kunde jag inte annat.
DOMAREN
(vänligt).
Hvar har du lärt dig skjuta då?
KYRKOHERDE MARÉN
(träder fram, bugar sig för domaren och säger):
Tillåter vällofliga rätten att jag lämnar en upp-
lysning?
DOMAREN.
Var så god kyrkoherden!
KYRKOHERDEN
(salvelsefullt).
Som det kanhända är rätten bekant ifrar jag
mycket för att vårt folk må älska konungen och Gud
samt lära sig försvara vårt älskade fosterland. I detta
afseende värkar jag mycket för skyttesaken. I den
skytteförening som jag bildat i min församling har
gossen där – (med en föraktlig nick mot Hemming) varit en
af de bästa skyttarne. Nu tvingas jag nästan tro att
hans ifver endast gått ut på att lära sig skjuta för ett
visst ändamål.
TOK-HANS
(högt för sig själf).
Han är nog inte den enda som gör det, hä, hä.
KYRKOHERDEN
(fortsätter).
Han har således hycklat fosterlandskärlek och
gått med mordplaner mot myndigheternas tjänare.
(Himlar sig och knäpper händerna öfver magen.) Det är för-
färligt hvad det gift, som sprides af dessa samhälls-
omstörtande, gudlösa menniskor, griper omkring sig
och fördärfvar äfven barnen. Det är en förfärlig tid
vi lefva uti.
TOK-HANS
(afsides).
Hä, hä, och den blir värre om herrarna få regera
– hä, hä.
DOMAREN.
Kyrkoherden tror således att pojken här *kan* ha
begått brottet?
KYRKOHERDEN
(med en arg blick på Hemming).
Ja, den pojken tror jag nu om allt.
DOMAREN
(till Kyrkoherden).
Skjuta de också med revolver på skytteöfningarne?
KYRKOHERDEN.
Nej, endast med salongsgevär och kronans infanteri-

gevär.
DOMAREN
(till Hemming).
Hur har du lärt dig skjuta med revolver?
HEMMING.
Endast en gång förut har jag skjutit med revolver.
Jag gick då långt bort i finnskogen för att ingen
skulle höra det.
DOMAREN.
Gjorde du det för att pröfva om revolvern gick bra?
HEMMING
(med nedslagna ögon).
Ja!
DOMAREN.
Af hvad orsak angaf du dig först nu?
HEMMING
(eftertänksamt).
Jag har länge tänkt att tala om det ... men
inte kunnat ... förrän nu när far också skulle oskyldigt
häktas. Då kunde jag inte hålla det för mig själf
längre.
DOMAREN
(till åklagaren).
Ja, hvad säger åklagaren om detta nya uppslag
i saken?
ÅKLAGAREN.
Jag vidhåller mitt yrkande om uppskof och begär
att pojken förklaras skyldig träda i häkte, men då jag
inte kan fästa något afseende vid pojkens berättelse
att han själf tagit initiativet till brottet, utan jag tror
att han af de tilltalade blifvit förledd därtill, så vid-
håller jag mitt förut gjorda af rätten bifallna yrkande
angående de öfriga anklagade, nämligen att Risberg,
Lans och Gustafson må hållas i häkte.
DOMAREN
(hviskar tyst med nämden).
Rätten bifaller åklagarens yrkande. Härmed för-
klaras rättens förhandlingar afslutade. (Till vaktkonstaplarne).
För bort de häktade! (Vaktkonstaplarne taga hand om de fyra
häktade.)
GUSTAFSON
(i det han föres bort, till Hemming).
Men Hemming, att du kunnat begå ett sådant
brott!
HEMMING
(i det han förtviflad klamrar sig fast vid fadrens arm).
Far, var inte ond på mig! Mor är hämnad.
DOMAREN

(i det han reser sig, med en djup suck).
Detta är följderna af systemet.

Ridå!

TABLÅ TILL TREDJE AKTEN.

I SCHWEIZERILOKALEN.

Handlingen försiggår i schweizerilokalen en timme efter handlingen i tredje akten.

PERSONERNA:

PATRON MÖRKMAN.
KYRKOHERDEN.
BOKHÅLLAREN.
GROSSHANDLARE STENBERG.
LEKTOR FREDLUND.
REDAKTÖR TYPSTRÖM.
DOKTOR SANDSTRÖM.
EN SCHWEIZERIFRÖKEN.

Scenen.

En vanlig schweizerilokal med bord och stolar. Vid ett bord sitta bokhållaren och grosshandlare Stenberg, vid ett annat bord lektor Fredlund och redaktör Typström.

GROSSHANDLAREN.
Det var förskräckligt hvilken massa folk som samlats utanför rättslokalen! Gatan var ju svart af folk.
BOKHÅLLAREN.
Det var mäst arbetsfolk och deras käringar och fruntimmer.
GROSSHANDLAREN.
Ja, det är sannt. Det skriks så förbannadt öfver de dåliga tiderna och arbetarnes käringar äro värst, men de kunde väl då hällre arbeta än slarfva bort sin tid på sådant där, åtminstone kunde dom väl hålla ungarna rena.
BOKHÅLLAREN.
Bah, strunt i ungarne, bara käringarne få stoff till kaffekonseljerna.
GROSSHANDLAREN.
Men det ruskigaste är ändå att tänka sig att en sådan pojkslyngel är mördare.
BOKHÅLLAREN.
Men ännu ruskigare är att de verkliga mördarna, jag menar dem som sprida giftet bland arbetarna, gå fria, – dessa agitatorer i tal och skrift ...
LEKTORN.
Men hade arbetarna fått ha sina öppna föreningar i fred så hade nog det här varit ogjordt.
BOKHÅLLAREN.

Föreningar, hvad behöfs föreningar för? De äro
min själ bara påhitt af uppviglarna för att de skola
få lata sig på arbetarnas bekostnad.
GROSSHANDLAREN.
Det skulle inte förvåna mig om vissa tidningar
nu igen komma att sätta himmel och jord i rörelse
för att söka få pojken fri eller åtminstone benådad.
Han kommer naturligtvis att af dessa förbannade
murflar framställas som en martyr och hjälte, en som
endast hämnat sin moders död.
REDAKTÖREN.
Nu skall herr grosshandlaren inte vara så svår
mot pressen. Åtminstone bör den inte skäras öfver
en kam. Den hederliga delen af pressen, såväl den
fosterländska som den sant kristliga, kommer säkert
att göra sitt till för att framdraga de verkligt skyldiga.
GROSSHANDLAREN.
Jag ber om ursäkt. Jag menade naturligtvis inte
den hederliga delen af pressen. Er tidning, herr
redaktör, känna vi ju och måste ge er en komplimang
för den kraft ni utvecklat då det gällde att taga dessa
uppviglare i upptuktelse.
REDAKTÖREN
(i det han bugar sig).
Jag har endast gjort min pligt som sann foster-
landsvän.
BOKHÅLLAREN.
Hvem kunde tro den pojken om det. Jag var
så säker på att det var en af de tre åtalade som be-
gått brottet. Jag såg ju Lans och de där andra på
platsen en halftimma före mordet. Men jag tror som
åklagaren att de andra stå bakom som anstiftare.
Pojken kan aldrig själf ha funnit på det.
LEKTORN.
Så – å. Pojken gjorde ovilkorligen det intrycket
att han talade fullkomligt sanning. Det var naturligtvis
i förtviflan öfver att också fadern inmanades i häkte
som han angaf sig. Hade han inte gjort det, så är
det alls inte otroligt att oskyldiga blifvit dömda. –
Pojken är en psykologisk företeelse, som kräfver ett
omsorgsfullt studium. Hans handling är lätt att förstå,
han var ömt fästad vid sin moder, och i länsmannen,
som vräkte dem, såg han den som var orsaken till
moderns död. Det var nog en länge öfverlagd
handling han utförde, därom vittnar hans nit att lära
sig skjuta. Man kunde i sanning inte undgå att bli
riktigt rörd då han fördes ut och tröstade sin far med:
»Mor är hämnad». Att vid den unga åldern kallblodigt

utföra ett dåd och i allt sitt görande och låtande
endast taga det som en hämdeakt, det visar i sanning
stor styrka.

(Kyrkoherden kommer in, åtföljd af patron Mörkman och doktorn.
De slå sig ned vid bordet i fonden och hälsa).

PATRON.
Hvad önskar herrarna? (Ser på kyrkoherden).
KYRKOHERDEN
(leende).
Låt doktorn ge receptet.
DOKTORN.
För min del skall jag be att få whisky.
KYRKOHERDEN
(leende).
Det receptet var inte bra för mig, jag föredrar
konjak.
PATRON
(till serveringsflickan).
En flaska whisky, Irländsk Burke, samt en Martell,
extra gammal, och några flaskor vatten (till kyrkoherden),
eller kanske kyrkoherden hällre önskar kaffe?
KYRKOHERDEN.
Nej tack, jag tror jag föredrar vatten. (Flickan niger
och går.)
DOKTORN
(leende).
Och ändå vet kyrkoherden att vattnet verkar det
visserligen inte.
KYRKOHERDEN.
Sant, herr doktor, men förenadt med vederbörligt
kvantum konjak kan det bli en medicin, hvilken kan
en god verkan åstadkomma. (Alla skratta, serveringsflickan
kommer med det begärda. De tillreda drycken, höja sina glas och
dricka.)
GROSSHANDLAREN
(vänd till doktorn).
Kan doktorn ordinera någon medicin som gör
slut på agitatorerna, de där som uppvigla vårt arbets-
folk?
DOKTORN.
Det kan jag visst göra. Tag bort orsakerna till
arbetarnas missnöje.
GROSSHANDLAREN
(stött).
Det vill säga, kapitalisterna skulle bort?
KYRKOHERDEN.
Och kyrkan och presterna ...

PATRON.
Och militären slopas. Ja, jag vet nog att så vilja de ha det, men gud bevare oss för ett sådant samhälle.
GROSSHANDLAREN.
Ja, det säger jag också.
KYRKOHERDEN
(knäpper händerna och drager en djup suck).
Ja, må gud bevara oss därifrån!
DOKTORN
(skrattande).
Han gör det nog också.
KYRKOHERDEN.
Nej, doktorns recept duger inte. Det som agitatorerna kritisera, kapitalisterna, presterna och militären, äro just den heliga treenighet som upprätthåller samhället, de tre äro ett, de måste obrottsligt hålla tillsamman. Den dag de skilja sig åt är det ute med dem. (Dricker.) Att lära menniskorna att förstå att en hvar här på jorden har sitt pund att förvalta och att hon skall vara nöjd med den plats en vis allmakt satt henne på, det är den stora uppgift kyrkan har sig förelagd. Särskildt måste det arbetande folkets stora breda lager lära sig förstå detta.
PATRON.
Och kapitalisterna, hvilka genom sparsamhet, flit och omtanke samlat sig ett kapital, som de göra fruktbringande och välsignelserikt genom att nedlägga i industriella företag, de måste väl vara oumbärliga. Kungarne kan man undvara, men kapital, religion och militär aldrig. Jag håller med kyrkoherden, tillsammans äro de den heliga treenighet som uppehåller samhället.
DOKTORN.
Ja, verlden är underlig. Allting skall hänga på enigheten, så säga arbetarne – på *deras* enighet förstås, – men kapital och kyrka enas här om att treenigheten bär upp det hela. Nåja, det är ju enighet det också. (Dricker.)
PATRON.
Dessa här uppviglare äro slynglar och tjufpack hela ligan. Läste vi inte här om dagen huru en sådan där förtroendeman, eller hvad de kallas, stod tilltalad för det han förskingrat hela kassan han hade om hand, ett par hundra kronor? Hvad som skall göras är att rycka upp ogräset med rötterna. Alla dessa föreningar och deras tidningar ska förbjudas, dessa skojare till uppviglare inburas och här skola lagstiftarne och regeringen träda till. På det slags folk skall man inte taga med sammetshandskar.

LEKTORN.
Men hvad blir följden? Hvad har följden blifvit
af sågverksegarnes förbud för arbetarna att till-
höra sina föreningar. – Jo, det ha vi fått upplys-
ning om i dag – hemliga föreningar, huru starka och
huru stor deras utsträckning, ja det veta vi inte – att
framtvinga sådant tillstånd är farligt – (paus); det är
att skapa ryska förhållanden.
PATRON
(med en axelryckning).
Skrämskott. Ryssland är starkt. Det står ännu.
LEKTORN.
Ryssland starkt? Hm. Det står ännu, men på
lerfötter.
SCHWEIZERIFRÖKEN
(kommer hastigt in med ett extrablad).
Tänk så förfärligt!
LEKTORN
(griper bladet och läser).
Piteå den 15 september.
Ohyggligt mord. I går afton då sågverksägaren
Grundström i sitt åkdon var på väg hem från staden
och skulle färdas genom Storskogen aflossades ett
skott emot honom. Kusken, som blef förskräckt,
piskade på hästarna och stannade ej förrän framme
vid närmaste by, där man till sin förfäran fick konsta-
tera att skottet varit dödande. Någon ledning för
upptäckt af mördaren har man ännu inte. Grund-
ström var i en ålder af 50 år och känd som en god
arbetsgifvare, hvilken med faderlig omsorg städse hade
sina arbetares väl för ögonen. Under sista striden i
sågverksdistriktet visade han mycken fasthet genom
att ränsa arbetarstocken från alla missnöjda elementer.
Han sörjes af hustru, två söner och en dotter samt
en talrik vänkrets. (Alla ha suttit mållösa under det lektorn upp-
läst extranumret. Patron har bleknat. Kyrkoherden har rest sig.
PATRON
(stammande och mycket upprörd).
Skall nu turen komma äfven till oss sågverksegare.
(Reser sig hastigt.) Det är de hemliga föreningarnes verk.
Huru skall detta sluta. (Rasande.) Myndigheterna *måste*
gripa in, militären måste utkommenderas till skydd,
det måste göras ett slut på detta osäkerhetstillstånd.
– Hela förbrytarebandet måste tillintetgöras.
LEKTORN
(lugnt).
Hvem skall man tillintetgöra? Det står ju att
man inte har någon spaning alls på mördaren.

PATRON
(reser sig och vacklar fram ett par steg).
Ingen spaning ... Spana upp dem då. Ah!
Det är förfärligt, man går ju som en dödsdömd.
(Man hör buller på gatan. Bokhållaren och redaktören ha rest sig
och gått bort till fönstret.)
REDAKTÖREN.
Hvad står på? Hvilken massa menniskor!
BOKHÅLLAREN.
Det är de häktade som transporteras till länshäktet.
Se där kommer en vagn. Där sitter Lans och Risberg.
Där ha vi Gustafson och hans pojke, (hånande) – Se,
man har satt manschetter på gossen också. (Oväsendet
höres närmare. Leverop höras: Lefve Gustafson, lefve Risberg och
Lans, lefve Hemming, ned med sågverkspatronerna o. s. v. – Alla
ha rest sig och gått fram till fönstret för att lyssna.)
PATRON.
Hvilken skandal att polisen inte häktar packet.
DOKTORN
(ironiskt).
Herr patron, det är kanske för mycket pack och
för få poliser.
Ridå!
FJÄRDE AKTEN
UPPGÖRELSEN.
Handlingen försiggår i Vest-Australien 20 år efter tredje akten.
PERSONERNA:

HEMMING GUSTAFSON.
LANS-PATERSON, Café-ägare.
GRETA, hans hustru.
SCHRÖDER, detektiv, af dansk börd.
MÖRKMAN.
BOKHÅLLAREN.
LILLI, (negress) i tjänst hos Patersons.
EN KYPARE.
GÄSTER.

Scenen.
En öppen cafélokal i en stad i Vest-Australien. I bak-
grunden öppnar sig ett gatuperspektiv. Vid borden inne i Caféet
sitta gäster, såväl hvita som mulatter, iklädda hvita linnedrägter,
stora halmhattar o. s. v. Lokalen prydd med tropiska växter.
HEMMING
(till Lans-Paterson, som sitter framför honom vid bordet).
Och nu till det viktigaste af allt. Jag har fått
bref från Sverige. (Tar fram ett bref ur fickan). Det må
du tro innehåller nyheter.
PATERSON.

Såå! Må de bra där hemma?
HEMMING.
Om de må bra. Ja, vet du, det ha de knappast
haft tid till att tala om den här gången. Nej, här äro
andra nyheter, skall du få se. (Vecklar upp brefvet.) Det
är nyheter som du inte kommer att tro på.
PATERSON.
(ifrigt).
Nå så läs då!
HEMMING.
Mörkman är milliontjuf och förfalskare.
PATERSON.
Mörkman? Hvad menar du?
HEMMING.
Han efterspanas! – Skall häktas! – Kan du
tänka dig, Mörkman.
PATERSON.
Ja, nog var han en skojare och blodhund, men
aldrig kunde jag väl tro att han skulle gå så långt.
HEMMING.
Jo, han har förfalskat växlar på nära en million
kronor, talar Anna Risberg om i brefvet. Man antar
att ännu flera falska växlar äro ute i rörelsen.
Men det där var bara en del. Här skall du få
höra mera.
PATERSON.
Vet du, då går jag allt upp efter Greta så hon
får höra på. (Går.)
HEMMING
(högt för sig själf).
Det är nästan så jag känner mig glad när jag
tänker på att Mörkman också blifvit afslöjad. Min
mor hämnas på ett förfärande sätt, mycket värre än
hon själf skulle velat.
Hvem skulle ha tänkt för en 15 – 20 år sedan
att han, patronen, för hvilken alla darrade, skulle
sjunka ned till en ärelös förfalskare. Nåja, han blir
nog aldrig fast. Han är en alldeles för stor tjuf till
det. (Paterson och Greta komma in.) .. Åh, nej han blir
nog aldrig fast.
GRETA.
Det var ena förskräckliga nyheter Pater talar om
för mig. Är det sannt?
HEMMING.
Ja, det tänker jag. Men jag har inte talat om
hälften ännu. Det här brefvet – det är ett riktigt
rafflande aktstycke, det innehåller inte annat än skurk-
streck och elände. Risbergs ha visst riktigt samlat

på hög för att ...
LANS.
Den gamla verldens samhällspelare äro genomruttna.
HEMMING.
Ja, och de som åtagit sig räddningsarbetet taga
icke i med den kraft som fordras.
LANS
Nej desto värre, de gå som katten kring den
heta gröten.
PATERSON
(otåligt).
Nå, men så läs då!
HEMMING
(läser).
»Min kära Hemming. När jag denna gång fattar
pennan för att skrifva till dig så är det för att för dig
omtala något ovanligt som händt. Patron Mörkman
har nu riktigt visat hvilken storskojare han är. På
falska växlar har han lurat åt sig nära en million
kronor – det påstås att det är mycket mer, när man
fått någon reda uti det – och så har han rymt här-
ifrån och tagit sin bokhållare med sig. De efterlysas
båda, och ett pris af femtusen kronor är satt för den
som får fast på patron Mörkman.»
PATERSON.
Fem tusen. Det skulle jag vilja förtjäna.
GRETA.
För pengarnes skull eller för patron Mörkmans?
PATERSON.
För båda delarna. Jag tror dock nästan att jag
skulle ta fast honom gratis, om så vore. Det där
ransakningsåret sitter i mig ännu.
GRETA.
Fortsätt Hemming!
HEMMING.
»Men inte nog med detta. En ung fröken, som
de senaste åren varit anställd vid verken, har försvunnit.
Underliga rykten om henne och patron Mörkman äro
i svang. Hans stackars hustru, som var klen förut,
har blifvit alldeles förbi och tros komma att bli tokig.
Alla tycka vi att det är synd om henne.»
GRETA.
Det tror jag det. Stackars fru Mörkman!
HEMMING
Ja, vansinnet är värre än döden. (Fortsätter att läsa.)
»Läseriet har också fått en stöt genom att Lindeberg,
kolportören du vet, kom i onåd hos patron och genom
att folket ledsnade på hans sliskiga svammel. Nu far

han omkring i landet och förtjänar pängar på att slå gud ihjäl ...»

GRETA

(afbrytande).

Slå gud ihjäl! (Skrattar).

HEMMING.

Ja, det står så. (Forsätter att läsa.) »Han reser nämligen omkring och bevisar med bibeln i hand, att det, som han förut sade var sanning, är en gemen lögn alltsammans.

GRETA.

Ja, »böckernas bok» får då duga till allting.

PATERSON.

Den är lika bra för en troende som för en Gudsförnekande bibelvrängare.

HEMMING

(fortsätter).

»Detta skojeri har Lindeberg forsatt med till för en kort tid sedan då han ...»

PATERSON

(afbryter).

... blef läsare igen?

HEMMING

(fortsätter).

»... då han blef häktad för sedlighetsbrott.»

PATERSON.

Fy tusan! Ja, si läsarkolportörerna, det är då ett pack!

HEMMING.

Det har du rätt i. (Fortsätter.) »Han har fått sex års straffarbete för det kalaset. Om patron Mörkman nu blefve fångad så finge han göra sällskap med sin gamla vän och lydiga tjänare. Risberg och jag ha hälsan och må bra, äfven din far och dina syskon ha hälsan. De ha väl också skrifvit till dig om detsamma som jag här berättat. Hälsa Lans, eller Paterson, eller hvad det nu är han kallar sig, samt hans Greta. Åh, hvad jag ofta tänker på er alla, tänk om det kunde falla sig så att jag kunde träffa er en gång till i lifvet. Lef nu väl! Hälsningar från alla.

Anna Risberg.

P. S. Just nu får jag i tidningarne läsa att äfven Mörkmans bokhållare efterlyses som medbrottsling och medhjälpare i bedrägerierna.

GRETA.

Nej, har man hört på maken!

PATERSON.

Nej det vill jag lofva.
GRETA.
Det var hemska nyheter. Jag känner mig helt
kuslig. Hu.
LILLI
(kommer in, niger för Greta).
Missis komma opp! Miss Hanna skrika mamma,
mamma. Icke tiga.
GRETA.
Ge henne lite smäll då, när hon är stygg.
LILLI.
Icke hjälpa, bara skrika mer.
GRETA
(skrattande).
Nå, då får jag väl gå upp och hjälpa lilla missen
då. (Räcker Hemming handen.) Tack för läsningen Hemming,
det är alltid trefligt att få höra nytt från gamla landet.
Men det där var då nästan för sorgligt. Stackars fru
Mörkman! (Paterson, Greta och Lilli gå.)
(Schröder kommer in, går fram till Hemming och slår sig ned fram-
för honom. En kypare kommer fram med whisky och sodavatten.)
HEMMING
(tar fram tidningen och räcker Schröder den).
Se här är någonting för dig. Femtusen kronor
att förtjäna.
SCHRÖDER
(genomögnar tidningen, skrattar).
De där femtusen raka nog min näsa förbi. Så
långt som hit styr den skälmen nog icke, och skulle
han pröfva på det så blef han nog huggen innan han
kom hit.
HEMMING.
Ja, du har rätt, men vet du så underligt. Den
efterlyste spetsbofven känner jag; han har spelat en
betydelsefull roll i mitt lif, och i Patersons också
förrästen.
SCHRÖDER
(förvånad).
Känner du honom? (i det han tager upp en tidning.)
Se här är ju hans porträtt.
HEMMING
(ser i tidningen, häftigt):
Det är han! Hur har du fått det?
SCHRÖDER.
Det är veckans nummer af polisunderrättelser.
(Hemming griper febrilt tidningen.)
PATERSON
(kommer in, går fram och lutar sig öfver Hemming för att se).

Nä, se Mörkman!
HEMMING.
Det är förunderligt att han inte ändrat sig mera
på de sista femton åren.
SCHRÖDER.
Sådana där dagdrifvare, som inte göra ett Guds
skapandes grand och som alltid lefva godt, de hålla
sig nog länge. En annan sak är det med arbetarna,
som få slita hårdt för dålig betalning, de äro utlefvade
allaredan vid fyratio år.
PATERSON.
Ja, det är då så sant så sant.
SCHRÖDER.
Jag är nyfiken att få höra hvilken roll han har
spelat i edra lif.
HEMMING.
Du skall kort och godt få höra det. För cirka
20 år tillbaka förekommo i Sverige ofta stora strider
mellan arbetare och arbetsgifvare, icke minst om
arbetarnes rätt att få tillhöra sina fackliga och politiska
föreningar. Hårdast och hänsynslösast fördes striden
i Norrlands sågverksdistrikt, där cheferna för de
mäktiga millionbolagen egenmäktigt regerade. Utan
nåd och barmhertighet vräkte de ur bostäderna hvarje
arbetare, som vågade ansluta sig till någon själfständig
arbetareorganisation.
Den där Mörkman var också en sådan där egen-
mäktig herre, som gjorde likadant. En vinter, det är
nu cirka 20 år tillbaka, vräktes under loppet af en
månad öfver 30 familjer, däribland äfven mina för-
äldrar. Min mor hade 10 dagar förut fått en liten
son. Jag glömmer det aldrig – i 10 graders kyla
och fotsdjup snö vräktes vi ut (rörd) vet du, jag kan
knappast tala om det.
PATERSON.
Ja, det är så man ryser ännu, när man tänker på
sådan hjärtlöshet.
HEMMING.
Nog af, en månad efter vräkningen var min mor
död ... Åtta dagar efter dog en liten 5-årig syster
och 15 dagar därefter den minsta. Den var 10 dagar
gammal när den vräktes. Jag var själf bara 14 år den
tiden, men jag tog det hårdt må du tro. Jag hatade
länsmannen, som vräkt oss, och jag svor hämd.
(Dystert.) På sommaren *sköt* jag länsmannen.
Ung som jag var, såg jag då i honom ensam
orsaken till min moders och mina syskons död –
det var ju han som vräkt oss – jag sköt ned

honom som en hund – han dog på fläcken. (Hemming
reser sig, slår i ett glas whisky, dricker ur det, pekar på Paterson.)
Ingen misstänkte mig, men han och en kamrat
till häktades.
PATERSON.
Ja, det var en bedröflig tid.
HEMMING.
Då målet första gången förekom blef också min
far häktad, och jag, den skyldige, gick fri. Jag angaf
mig då själf, blef ådömd det högsta straff lagen kunde
ådömma mig som minderårig – 4 års straffarbete.
Efter utstått straff hade jag fått nog af Sverge, reste
ut i verlden och kom så hit. Och det har jag att
tacka Paterson för, ty han skref efter mig och sände
mig pängar till biljett.
PATERSON.
Jag fick sitta nära ett år på ransakning, fastän
jag var oskyldig. Efter det gaf jag mig iväg hit.
SCHRÖDER
(efter något funderande).
Det skall jag säga var en riktigt rafflande
historia ... Och vet du hvad, min vän! Efter den
roll han spelat i ditt lif, skulle det alls inte för-
våna mig om du skulle bli den som kommer att
knipa honom. Jag har varit med om underligare
saker än det. (Reser sig och tager farväl.) Adjö så länge!
HEMMING.
Adjö!
LILLI
(kommer in, går fram till Paterson).
Missis säga, Massa säga till Massas vän, han
äta middag hos missis och massa.
HEMMING
(skrattande).
Jaså Lilli, du bjuder på middag.
LILLI
(skrattande).
Lilli icke bjuda middag, Missis och massa bjuda
middag.
PATERSON
(med en skämtsam gest åt Hemming).
Massa har den äran! (Härmar Lim.) Massa äta
middag klockan fyra.
HEMMING.
Tack Massa. (Till Lilli.) Tack Lilli, säg till Missis
att massas vän kommer. (Lilli niger och går.) Jaså klockan
fyra. (Ser på klockan.) Då har jag tid att först uträtta
ett par ärenden. (Reser sig, tager farväl och går.)

PATERSON.
Och jag går upp och tar mig en lur innan middagen, jag har varit uppe se'n klockan fyra i morse. (Går.)
(Mörkman, skägglös inkommer, iklädd stor bred hatt, blåa glasögon samt storrutig kavajkostym. I sällskap har han sin bokhållare, med hvit kostym, stor hvit panamahatt och pincenes. Försedd med helskägg. De sätta sig till höger längst framme vid ett bord, där en stor tropisk palmväxt delvis skyler dem. Straxt efter kommer Hemming in med hatten djupt neddragen. Går fram, blir serverad, tager en tidning och låtsar läsa, men iakttager Mörkman och hans granne under hela samtalet. Kyparen går fram till dem.)
HEMMING
(afsides).
Skulle det vara möjligt! Bokhållaren är det, säkert, – men den andre, – *är* det Mörkman (skrattar) det var fan till mask.
BOKHÅLLAREN.
Whisky! (Till Mörkman.) Nu tror jag vi äro i säkerhet. Den plats jag valt till vår framtida uppehållsort ligger cirka hundra engelska mil härifrån in i landet och det finnes inte en skandinav där, endast engelsmän, irländare, några tyskar och infödingar.
HEMMING
(afsides).
Jo min själ är det Mörkman. Jag känner igen sillen fast han är i kapprock.
MÖRKMAN
(trött).
Tack för all hjälp! Ni är min räddare; utan er hade jag aldrig kunnat komma undan. Det käns skönt att veta sig vara i säkerhet efter att ha jagats som ett villebråd nu under två månader.
BOKHÅLLAREN.
Redan i morgon bege vi oss iväg.
HEMMING
(afsides).
Det blir nog stopp tänker jag.
MÖRKMAN.
Om det också skulle ske i afton ville jag resa. Jag behöfver komma i ro, mina nerver äro alldeles förbi.
HEMMING
(afsides).
Jag skall nog ställa om att du får ro en tid, lita på det, min gubbe. Jag måste ha fast på Schröder!
(Tager upp ur fickan en notisbok, rycker ur ett blad som han skrifver på, vinkar till sig kyparen och hviskar några ord till denne, hvarefter

denne skyndsamt begifver sig bort.
BOKHÅLLAREN.
I afton? Det går inte, men i morgon bittida
med första tåg.
MÖRKMAN.
Ja, måtte det snart taga ett slut på det här osäker-
hetstillståndet. Jag känner mig alls inte lugn.
HEMMING
(afsides).
Stackare! Dina samvetskval måste vara stora.
Min far hade nog rätt då han alltid påstod att *samvets-*
kval äro helvetets kval.
BOKHÅLLAREN.
Men fröken, hur skola vi göra med henne?
MÖRKMAN.
Hon är i godt förvar i Genua. När vi först
komma riktigt uti ro så kan jag skrifva efter henne.
Det går ingen nöd på henne där hon är, det gäller
framför allt vår säkerhet.
BOKHÅLLAREN.
Naturligtvis, men nu är det ingen fara, det är jag
säker på. Det är nog i Europa som vi sökas. I Italien
eller Österrike. (Dricker.) Var det inte ett bra genidrag
af mig att jag i Londonbanken fick ut de sex tusen
pund sterling? Nu äro vi då rädade.
MÖRKMAN
(med en djup suck).
Gud ske lof.
(Schröder kommer raskt in. Hemming reser sig hastigt och hejdar
honom, i det han med en gest ger tillkänna att de måste vara tysta.)
HEMMING
(lågt).
Jag håller på att meta här. Det ser ut att nappa
bra. De 5,000 kronorna du ...
(Mörkman och hans bokhållare resa sig för att gå. När de tagit ett
par steg framåt, träder Hemming fram och räcker sin hand till hälsning
åt Mörkman.)
HEMMING.
Nej se god dag, patron Mörkman! Det är
minsan länge sen vi träffades sist. (Mörkman stirrar på
Hemming, håller på att förlora fattningen, men stödes af bokhållaren
som håller god min.)
BOKHÅLLAREN.
Min herre, Ni misstager er. Detta är min onkel
och han heter alls inte någonting dylikt som Ni nu
yttrade. Han förstår för öfrigt blott engelska och
lider i hög grad af nervositet.
HEMMING

(ironiskt).
Jaså kan han inte annat än engelska. Ja, det går
väl an att tala det också då.
BOKHÅLLAREN.
Jag kan inte förstå hvad ni vill oss.
HEMMING.
Jaså inte? Jag vill blott uttrycka min glädje öfver
att finna att patron Mörkman i sin bokhållare har en
så trofast Vän. (Bokhållaren släpper förskräckt Mörkman och
tager ett steg tillbaka.)
SCHRÖDER
(i det han träder fram).
Jag tillåter mig erbjuda Eder mitt beskydd. Jag
ser att Ni känna Er besvärade af denne man (ser med
låtsadt förakt på Hemming) och jag anhåller att få göra
Eder Sällskap. (De tilltalade stå bestörta och tvekande.) Mitt
namn är Schröder, chef för detektiva polisen
MÖRKMAN
(skräckslagen, stammar fram orden).
Allt är förloradt!
BOKHÅLLAREN
Ja, förloradt! (Höjer på hufvudet och ser sig vildt omkring
som om han ville se efter ett tillfälle att fly.)
SCHRÖDER

(lägger lugnt sin venstra hand på hans axel och tager ur högra rock-
fickan fram en revolver.

Inga dumheter, om jag får be! Det kommer ni
själfva att lida mest utaf. Ty på den här sidan af
klotet förstå vi oss inte på skämt i allvarliga saker.
(Förtroligt.) Vill ni vara så artiga och göra oss säll-
skap. (Räcker bokhållaren armen. Till Hemming): Och du, min
vän, får väl visa din artighet mot den gamle gentle-
mannen.
HEMMING.
Ah, låt oss inte ta det så hastigt. (Lågt till Schröder.)
Det här vill jag att Paterson skall vara med på. Jag
sänder efter honom.
SCHRÖDER.
Gör det! Men vi måste stänga dörrarne till stora
lokalen så att vi bli ogenerade.
HEMMING

(drar fram några skjutdörrar och delar rummet i två. Ringer på
kypare och ber denne gå upp efter Paterson och hans fru.
Beställer in vin).

Då jag märker att jag icke är igenkänd, hvilket
föröfrigt icke är underligt då jag endast var en pojke
sist vi sågo hvarandra, så tager jag mig friheten att

presentera mig. Mitt namn är Hemming. (Fäster ögonen
på Mörkman.)
MÖRKMAN.
Hemming – Hemming!
HEMMING.
Ja Hemming, – pojken som sköt länsmannen. –
MÖRKMAN

(söker resa sig, men faller tillbaka i soffan och i det han håller bägge händerna för ansiktet, utropar han förtviflad).

Hemming! – Gustafsons son!
SCHRÖDER.
Det gläder mig att ni härmed erkänner er vara
sågverksägare Mörkman från Sverige.
MÖRKMAN
(undergifvet, matt).
Ja –.
SCHRÖDER
(gnuggar händerna af förtjusning).
Se det kan man kalla rask expediering. Gamla
världens skälmar äro dock gentlemän mot våra. Med
en af våra egna hade en sådan här historia inte slutat
utan att man fått eller gett några kulor i skrofvet ...
Ett glas vin, mina herrar. (Paterson kommer in, åtföljd af
Greta.)
HEMMING
(pekar på Greta).
Känner ni henne?
MÖRKMAN.
Greta!
BOKHÅLLAREN
(fäster ögonen på Lans).
Lans – Soldaten.
PATERSON.
Men här har jag återtagit min faders ärliga namn
Petterson. Jag heter här Paterson. Med knektvärjan
och det andra skräpet kastade jag äfven bort slaf-
märkenamnet.
GRETA
(rörd, med tårar i ögonen, räcker handen åt Mörkman).
O, hvad jag beklagar er, men tusen gånger mera
er stackars hustru.
HEMMING
(äfven rörd).
Och barnen, de *stackars* barnen! Mannen i
fängelse – hustrun på dårhus. Rättfärdige hämnare
du slår ej ofta – men då slår du hårdt, kanske
för hårdt.

MÖRKMAN

(rusar upp förtviflad, med blodsprängda ögon, lutande sig öfver bordet mot Hemming).

Hvad – Hvad säger ni – min hustru på dår-
hus? ... Var barmhertig ... säg fort! ...
HEMMING
(rörd).
Genom bref hemma ifrån vet jag allt. Då ni
också bedrog er hustru så bröts hennes sista rest
af kraft.
MÖRKMAN
(bragt till förtviflan).
O, Gud, min olyckliga hustru – mina stackars
barn! (Reser sig med framsträckta händer mot Hemming och
Paterson.) Nu ser jag vidden af mitt brottsliga lif! Ni
ha blifvit hämnade!
SCHRÖDER
(reser sig, till Mörkman).
Låt oss nu inte ta det för sentimentalt. Ni kan
få slag, – och för mig är ni alldeles för dyrbar för
att jag skulle låta någonting sådant ske. (Lägger handen
på Mörkmans axel.) Ni är arresterad. (Mörkman faller till-
samman.)
HEMMING.

Nemesis!
Ridå!